

Økende lønnsulikhet i Norge i perioden 2002–2012?

Harald Dale-Olsen

Dr.polit. i samfunnsøkonomi, forsker I ved Institutt for samfunnsforskning
harald.dale-olsen@samfunnsforskning.no

Kjersti Misje Østbakken

Ph.d. i samfunnsøkonomi, forsker II ved Institutt for samfunnsforskning
k.m.ostbakken@samfunnsforskning.no

Sammendrag

I denne artikkelen ser vi på utviklingen i lønns- og inntektsforskjellene i Norge og noen utvalgte land basert på data fra Luxemburg Income Study (2004 og 2010) og Statistisk sentralbyrås Lønnsstatistikk påkoplede inntektsdata for årene 2002–2012. Vi finner at i alle land øker forskjellene moderat, og mest på toppen av fordelingen. I Norge vokser ulikheten både på toppen og på bunnen av lønns- og inntektsfordelingen. De relative forskjellene er noe større blant menn enn blant kvinner. Menn innehar i større grad enn kvinner posisjoner som gjør at de mottar kapitalinntekter, og de opplever derfor større variasjon i ulikhet over tid når kapitalinntekter inkluderes i inntektsmålet.

Nøkkelord: lønnsforskjeller, inntektsulikhet, kjønnsforskjeller

Abstract: Increasing wage inequality in Norway (2002–2012)?

In this article, we study the development in wage and income inequality in Norway and selected countries based on data from the Luxemburg Incomes Study and Statistics Norway's Wage statistics linked to income data. We find that labour income inequality increases moderately in all countries from 2004 to 2010. When we analysed the development in Norway, we found that this is caused by growth at both the top and the bottom of the wage and income distribution. The relative wage inequality is greater among men than among women. In addition, men have positions yielding capital income to a greater extent than women. Thus, when capital income is incorporated within the income measure, the development of income inequality reveals larger variation over time.

Keywords: wage difference, income inequality, gender differences

SØKELYS PÅ ARBEIDSLIVET | NR 1–2 | 2016 | ÅRGANG 33 | 122–141

Universitetsforlaget | www.idunn.no/spa

DOI: 10.18261/issn.1504-7989-2016-01-02-07

Lønnsforskjeller, inntektsulikhet og skjevfordeling av velstand, er høyt oppe på den politiske agendaen i mange land.¹ Mye oppmerksomhet har vært viet de som troner på toppen av inntektshierarkiet, de som har 99 prosent av befolkningen under seg i inntektsfordelingen – den såkalte 1-prosenten. En stor del av bekymringen er knyttet til at de aller rikeste får uforholdsmessig mye politisk og økonomisk makt (OECD 2015). I motsatt ende knytter det seg større bekymring til den forverrede situasjonen for personer med lav inntekt. OECD (2015) rapporterer at flere vestlige land opplever at en stadig større andel av befolkningen ikke tjener på den økonomiske veksten – kaken blir større, men de får ikke et tilsvarende større stykke av den. Dette kan få sosiale og politiske konsekvenser for samfunnet, både nasjonalt og internasjonalt, ved at tilliten til de store institusjonene svekkes og at store deler av befolkningen blir desillusjonert.

I perioden før finanskrisen i 2008 var tendensene til økende inntektsulikhet tydelige i de fleste industrialiserte økonomier, men også i tiden etter krisen har ulikheten økt. Enkelte hevder at dette bidrar til å hemme den økonomiske veksten (se OECD 2015). Piketty, Atkinson og Stiglitz har alle kommet med viktige bøker om inntekts- og formuesfordelingen i verden de siste årene, hvor bekymringen om voksende ulikhet også har blitt uttrykket, generelt som sosial problem (Atkinson 2015), i forhold til effektivitetstap drevet frem av såkalt «rent-seeking», der aktører forsøker å tjene penger ved å manipulere betingelsene i stedet for gjennom produksjon (Stiglitz 2012) og i forhold til for eksempel avkastningen på kapital i sammenlignet med arbeid (Piketty 2014).

Kunnskap om lønns- og inntektsforskjeller er viktig for å forstå endringer på arbeidsmarkedet. Siden lønn er hovedinntektskilden til de aller fleste arbeidstakere, vil undersøkelser av lønnsforskjeller reflektere relativt godt hvordan velstanden i et land fordeles blant lønntakerne. På den annen side vil et velfungerende arbeidsmarked nødvendigvis ha lønnsforskjeller. Timelønn er prisen på en times utført arbeid, og forskjeller i timelønn kan dermed være et signal om at det er mye høyere etterspørsel enn tilbud av en type arbeidskraft, at arbeidstakerne bør tilegne seg en spesiell type kunnskap og om hvor de bør søke seg jobb. For arbeidsgiverne gir lønnsforskjeller signaler om hvilken sammensetning av kapital og arbeid de bør velge i sin produksjon. Lønn har sånn sett minst to egenskaper: Lønnen uttrykker prisen på arbeidskraft, og den er den viktigste inntektskilden til lønntakere, som dermed bestemmer deres konsummuligheter.

I Norge har Statistisk sentralbyrå dokumentert en svak økning i ulikheten i husholdningsinntekter fra 1986 til 2012, men samtidig påvist den store variasjonen i kapitalinntektene i tiden forut for og like etter skattereformen i 2006, der man innførte skatt på aksjeutbytte og aksjegevinst for personlige skatteyttere (SSB 2014). Følgelig var det i årene 2002 til 2005 en sterk økning i utbetaling av aksjeutbytte og aksjegevinster som igjen bidro til økte inntektsforskjellene i den perioden. Nyere tall viser også økte forskjeller i husholdningsinntekt i 2014, særlig som følge av at

husholdninger med høye inntekter også mottok kapitalinntekter som aksjeutbytte (SSB 2015). Tidligere studier av timelønnsforskjeller og ulikhet i årslønn (lønnsinntekt over året) viser også en meget moderat vekst i forskjellene frem til 2006 (Dale-Olsen & Nilsen 2009a, 2009b; Mastekaasa 2011), men denne fremstod som sterkere hvis en anvendte ulikhetsmål som er mer følsomme for ulikhet på toppen av fordelingen. Mens veksten i forskjellene i lønnsinntekt over året til en viss grad skyldes økt variasjon mellom bedrifter, så var det liten endring mellom bedrifter når det gjaldt veksten i timelønnsforskjellene (Dale-Olsen & Nilsen 2009a). Mye av endringen her skyldes altså arbeidstidsvariasjoner. Mye av veksten i ulikhet skyldes også at det har blitt større spredning innen gruppen med høyere utdanning, mens ulikheten har vært mer stabil blant lavutdanningsgruppene (Mastekaasa 2011).

I denne artikkelen ser vi nærmere på utviklingen i lønns- og inntektsforskjeller utover på 2000-tallet, frem til og med 2012. Vi spør først hvordan utviklingen har vært i Norge relativt til andre utvalgte land når det gjelder lønnsinntekt. Andre inntekts- og lønnsmaal er dessverre ikke tilgjengelig i årgangene vi analyserer. Deretter ser vi på den årlige utviklingen i Norge i perioden 2002–2012 for flere forskjellige lønns- og inntektsmaal. Til slutt viser vi utviklingen separat for kvinner og menn. Vårt fokus vil særlig være rettet mot den øverste delen av lønns- og inntektsfordelingene, men vi vil også analysere den nedre delen av fordelingene.

Lønns- og inntektsforskjeller

Lønns- og inntektsforskjeller kan måles på flere måter. Man kan måle summen av alle inntekter for hele befolkningen, også de som ikke er aktive i arbeidsmarkedet. Da vil ulikhetsmalet gi et bilde av ulikheten i samfunnet, og slike mål kan være godt egnet til å studere for eksempel fattigdom. Man kan også begrense seg til en gruppe av befolkningen, for eksempel de som er i yrkesaktiv alder. Betydelige grupper, som barn og pensjonister, utelates dermed fra analysen, men de yrkesaktive utgjør arbeidskraftsressursene i et samfunn, og ulikhet blant disse gir fortsatt et godt bilde av ulikheten i et samfunn. I denne artikkelen studerer vi lønns- og inntektsulikhet blant lønntakere, det vil si at selvstendig næringsdrivende er ikke inkludert. Det betyr at vi ikke gir et fullstendig bilde av inntektsulikheten for hele Norges befolkning. Våre analyser egner seg derfor best til å si noe om utviklingen i ulikhet på arbeidsmarkedet. Videre kan man bruke flere typer ulikhetsmaal. De fleste av våre analyser sammenligner høytlønte og lavtlønte med den lønntakeren som befinner seg på midten av lønnsfordelingen. La oss tenke oss at vi stiller alle lønntakere på en linje, i stigende rekkefølge etter lønnsnivå. Da er personen på midten, som har halvparten av utvalget under seg og halvparten av utvalget over seg, medianlønntakeren (P50). Den personen som har 5 prosent av lønntakerne under seg er 5. persentilen (P5), og representerer en lavtlønt. Den personen som har 5 prosent av lønntakerne over seg er 95. persentilen (P95), og vedkommende representerer en

høytlønt. For å se nærmere på spesielt høytlønte, studerer vi også 99. persentilen (P99), det vil si personen som kun har 1 prosent av lønnstakerne over seg i lønnsfordelingen. Vi gjør helt tilsvarende sammenligninger for alle våre lønns- og inntektsmål.

De tre første målene tar utgangspunkt i det relative forholdet mellom høytlønnsmottakere, medianen, og lavtlønns-mottakere. Vi ser på det relative forholdet mellom 95. persentilen og medianen, mellom 99. persentilen og medianen og mellom medianen og 5. persentilen. De to første målene gir uttrykk for avstanden fra toppen til midten, mens det siste gir uttrykk for avstanden fra midten til bunnen av fordelingen. Lønns- og inntektsforskjeller mellom kvinner og menn kommer også til uttrykk ved at vi sammenligner høyt- og lavlønte menn og høyt- og lavtlønte kvinner.

Det fjerde ulikhetsmålet vi benytter er Gini-koeffisienten. Dette er ulikhetsmål som er vel etablert i studier av inntektsulikhet og kan forstås på følgende måte. Betrakt en figur som viser sammenhengen mellom andelen av befolkningen og andelen av samlet inntekt når befolkningen er ordnet etter størrelsen på inntekten med de fattigste først. Hvis det er perfekt samsvar mellom disse, kan en si at det er fullstendig likhet. En slik sammenheng vil fremkomme som en rett linje utfra origo (null) med 45 grader på x-aksen. Imidlertid viser sammenhengen mellom andelen av befolkningen og andelen av samlet inntekt som regel ikke fullstendig likhet, men tegner en kurve (en såkalt Lorenz-kurve) under denne likhetslinja. Gini-koeffisienten fremkommer når en summer avviket mellom fullstendig likhets-kurven og Lorenz-kurven. Fordelene med Gini-koeffisienten er at den er lett å regne ut, den gir et ulikhetsmål i form av et tall, og ikke minst, den er meget utbredt og finnes beregnet for de fleste land på flere forskjellige tidspunkter. Ulempen med Gini-koeffisienten er at den ikke kan tilpasses forskjellige former for ulikheter over inntektsfordelingen, og at den vektlegger ulikhet på midten av lønnsfordelingen (de Maio 2007).

Data

I analysene bruker vi to datakilder. Det første datasettet, som anvendes i den komparative analysen, stammer fra Luxemburg Income Study Database (LIS), med informasjon om individuell inntekt på personnivå.² Her har vi valgt to år, 2004 og 2010, for landene: Norge, Tyskland, Danmark, Finland, Storbritannia, og USA. Noen av disse landene er relevante sammenligningsland, andre er relevante handelspartnere og utgjør sentrale økonomier i verden. Vi inkluderer kun sysselsatte personer i beregningen av inntektsulikhet for hvert land og år. Beregningene av persentil-inntektene er vektet slik at de er representative for befolkningen i hvert land.

I den mer detaljerte analysen av Norge bruker vi Lønnsstatistikken påkoblet

inntektsopplysninger fra inntektsregisteret. Grunnlagsdataene til SSBs lønnsstatistikk samles inn 1. oktober hvert år og gir informasjon om lønnsnivå og lønnsfordeling blant ansatte i offentlig og privat sektor. Datamaterialet er basert på registrering av alle observasjoner i offentlig sektor og et stort representativt utvalg av foretak med flere enn 5 ansatte i privat sektor. Alle bedrifter i et foretak og alle ansatte i et trukket foretak er inkludert i statistikken. For flerbedriftsforetak betyr dette at sysselsettingen i en av de uttrukkede bedriftene godt kan være mindre enn 5 ansatte. De største bedriftene i privat sektor inkluderes i statistikken hvert år. Materialet er vektet med den inverse av trekkssannsynligheten. Det vil si at en observasjon kan gis større vekt i analysene slik at resultatene er representative for alle sysselsatte i hele økonomien. I analysene inkluderes både hel- og deltidsansatte personer i aldersgruppen 20–67 år, men vi krever at vedkommende skal ha minst 1 G (grunnbeløpet i folketrygden) i inntekt hvert år. Vår analyseenhet er individ. Det betyr at hver person er registrert med kun en jobb. I de tilfellene hvor personer har to eller flere jobber, har vi valgt ut den jobben hvor personen har høyest månedslønn. Vi inkluderer med andre ord det vi kan anse som hovedansettelsesforholdet.

Variablene som brukes i analysen er forskjellige mål på timelønn og inntekt. Vi har valgt to timelønns mål. Det ene består av fastlønn og eventuelle faste og variable tillegg. Det andre inkluderer alt; fastlønn, tillegg, bonus og overtid. Det er viktig å merke seg at dette timelønns målet blir noe høyt, siden vi kun kjenner lønnstakerens avtalte arbeidstid, ikke den faktiske. Vi mener likevel at overtidskompensasjon må inkluderes i det totale timelønns målet, fordi for ansatte med fastlønnskontrakter vil overtid være det eneste forholdet som den ansatte kan ty til for å øke sin utbetaling. I tillegg har vi inkludert opplysninger om samlet lønnsinntekt over året og samlet inntekt over året (summen av samlet lønnsinntekt og kapitalinntekter).³ Dette siste målet avviker noe fra samlet inntekt slik det defineres i inntektsstatistikken der samlet inntekt består av yrkesinntekt, kapitalinntekt, skattepliktige og skattefrie overføringer. Vi har valgt å definere samlet inntekt som summen av lønnsinntekt og kapitalinntekt for å synliggjøre betydningen av kapitalinntekter for utviklingen i inntektsulikhet.

I tabell 1 presenterer vi deskriptiv statistikk for analyseutvalget vårt. Gjennomsnitt og standardavvik er beregnet for lønnstaker X år. Analysepopulasjonen er på rett i underkant av 23 millioner observasjoner fordelt på 10 år.

Tabell 1. Deskriptiv statistikk, gjennomsnitt og standardavvik i parentes (2002–2012)

Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Lønnsinntekt	Samlet inntekt	Andel kvinner	Andel i privat sektor	Antall år utdanning	Alder
211 (77)	221 (91)	416205 (224443)	439099 (793913)	0,47 (0,50)	0,66 (0,47)	3,8 (2,7)	42 (12)

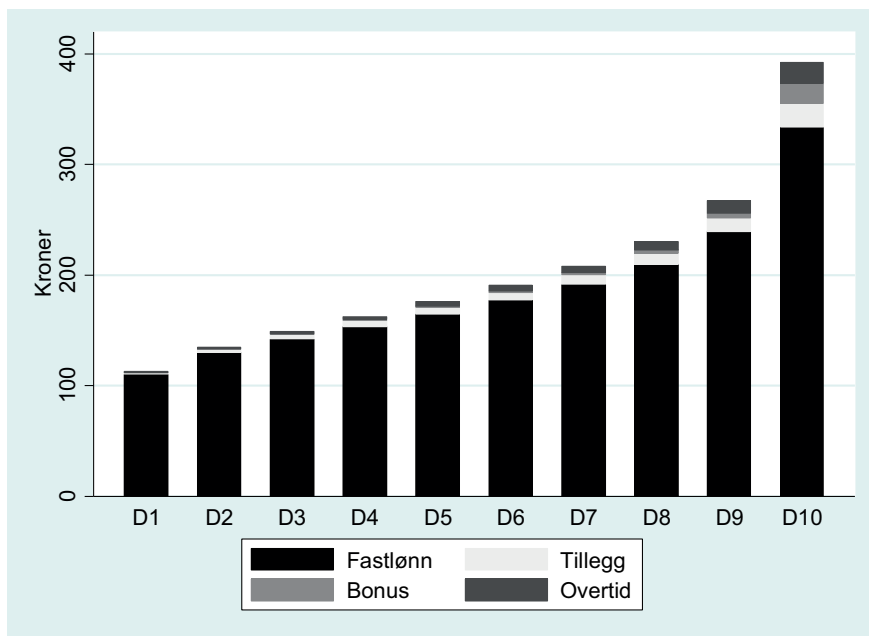
N=22756813

Kilde: Egne beregninger på SSBs Lønnsstatistikk påkoblet inntektskomponenter.

Fra tabellen er det klart at forskjellen mellom gjennomsnittlig fast timelønn pluss tillegg, og total timelønn er på kun 10 kroner. Dette tyder på at tilgang på slike typer lønnstillegg ikke har spesielt mye å si for den gjennomsnittlige timelønnen. Videre ser vi at forskjellen mellom den gjennomsnittlige lønnsinntekten og gjennomsnittlig samlet inntekt (lønnsinntekt + kapitalinntekter) er på omtrent 23 000 kroner i året. Kapitalinntekter utgjør 5,5 prosent av den gjennomsnittlige samlede inntekten. 47 prosent av lønnstakerne i vårt analyseutvalg er kvinner, 66 prosent jobber i privat sektor, i snitt har lønnstakerne 3,8 år utdanning etter grunnskolen og de er i snitt 42 år gamle.

Fra tabell 1 så vi at overtid og bonus ikke har stor betydning for det gjennomsnittlige timelønnsnivået i vår tiårsperiode. I figur 1 viser vi de ulike komponentene i total timelønn, ordnet etter desilene av total timelønn. Til forskjell fra tidligere studier som har vist at overtidsbetaling er mer utbredt i den nedre delen av timelønnsfordelingen (Dale-Olsen & Nilsen 2009), finner vi at alle former for tillegg; faste og variable tillegg, bonus og overtid, er mer utbredt jo høyere opp i timelønnsfordelingen man kommer i vår analyseperiode. Dette antar vi er et uttrykk for at de næringene og de bedriftene som har hatt svært gode tider og høy aktivitet i perioden, også har hatt et høyt lønnsnivå.

Figur 1. Lønnskompener over desiler i timelønnsfordelingen (2002–2012)

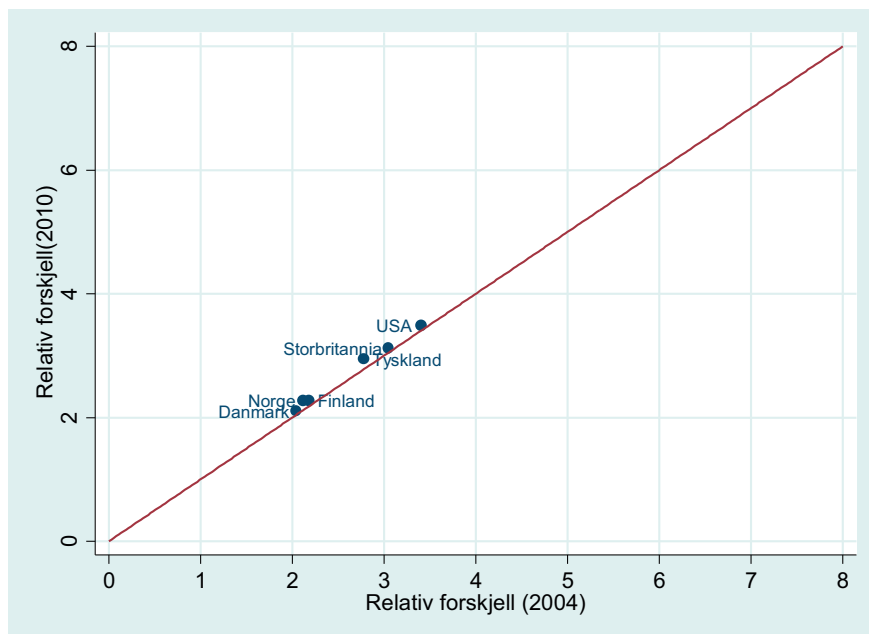

Kilde: Egne beregninger på SSBs Lønnsstatistikk (2002-2012).

Økte inntektsforskjeller på toppen av fordelingen

Vi nevnte innledningsvis at det i mange land var uttrykt bekymring over at lønnsforskjellene og ulikheten så ut til å øke på 2000-tallet. I denne første empiriske delen av artikkelen skal vi se nærmere på hvordan lønnsulikheten har utviklet seg fra 2004 til 2010 i noen utvalgte land som er relevante å sammenligne seg med og som er relevante handelspartnere; Danmark, Finland, Tyskland, Storbritannia og USA. Data stammer fra LIS.

Figur 2. Utviklingen i den relative lønnsinntektsforskjellen mellom 95-persentilen og medianen for utvalgte land fra 2004 til 2010

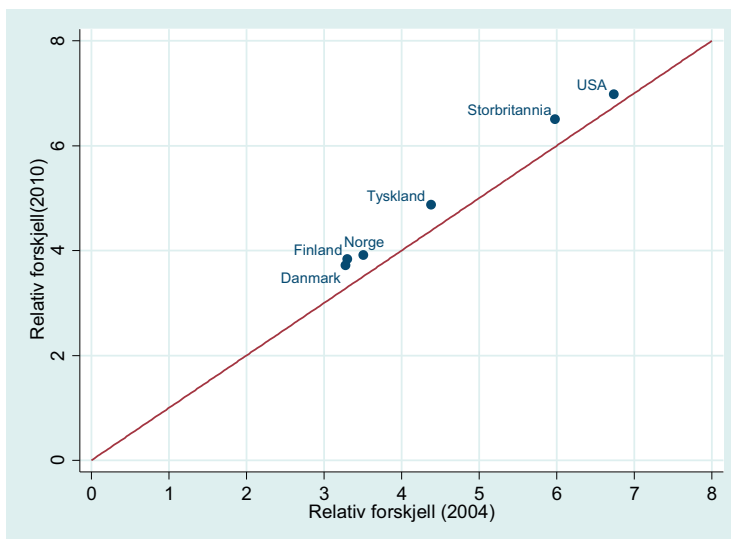
Kilde: Luxemburg Income Study Database (LIS). Relativ forskjell beregnet av forfatterne.

I figur 2 ser vi på de relative forskjellene mellom 95-persentilen og medianen (50-persentilen). På den vannrette akse måler vi den relative ulikheten i 2004, mens vi på den loddrette akse måler ulikheten i 2010. I tillegg har vi tegnet en rett linje med 45 graders vinkel ut fra origo (0). Denne linjen illustrerer en situasjon hvor det overhodet ikke skjer noen endring i ulikheten over tid. Punkter under linja indikerer redusert ulikhet, mens punkter over linja angir vekst i ulikheten. Figur 2 viser tydelig at det er ganske store forskjeller i ulikhet mellom de forskjellige landene, med lavest relative forskjell like over 2 for Danmark, til nærmere 3,5 for USA. Norge har i 2004 en relativ forskjell mellom 95-persentilen og medianen på 2,1. Det vil si at personen som i Norge har den 95 prosent høyeste lønnsinntekten, tjener 2,1 ganger så mye som personen som har medianlønnsinntekten. Vi ser også at alle landene opplever en moderat økning i lønnsulikheten ved at alle punktene ligger over 45-graderslinja.

I figur 3 ser vi på de relative forskjellene mellom 99-persentilen og medianen (50-persentilen). Denne figuren viser det relative forholdet mellom de 1 prosent øverste i inntektsfordelingen og medianpersonen i hvert land, og det er utviklingen hos denne øverste gruppen som har fått særlig mye internasjonal oppmerksomhet. Figur 3 viser naturlig nok at den relative ulikheten i alle land er mye større fra

99-persentilen til medianen enn fra 95-persentilen til medianen. For Norges del er denne forskjellen nå økt til 3,5 i 2004. Danmark har fortsatt minst forskjeller, mens ulikheten i USA er nærmere 7 i 2004. Figuren viser også at forskjellene øker i alle land frem til 2010, men veksten i ulikhet er for alle land unntatt USA vesentlig større enn den veksten vi så i figur 2 for de relative forskjellene mellom 95-persentilen og median. Dette ser vi lett siden avstanden fra 45-graders-linja (fullstendig likhet) er klart større i figur 3 enn i figur 2. Dette betyr at ulikheten øker mer på toppen i alle land, og at faktisk blant disse utvalgte landene er det USA hvor veksten i ulikhet er minst. I Norge er den relative forskjellen mellom 99-persentilen og medianen i 2010 økt til nesten 4. Våre funn samsvarer med tidligere analyser gjort av OECD, hvor fokus i større grad har vært på ulikhet målt ved Gini-koeffisienten og forskjeller mellom 90-persentilen og medianen (og medianen og 10-persentilen). Også disse analysene viser en moderat økning i ulikhet i mange land fra midten av 1980-tallet og fram til 2013 (OECD, 2015).⁴ I de neste avsnittene skal vi se nærmere på den årlige utviklingen i lønnsulikhet i Norge, og hvordan denne fordeler seg på ulike inntektskomponenter og timelønn. Motivasjonen for å undersøke både timelønn og lønnsinntekt er at vekst i lønnsinntektsulikhet kan skyldes både vekst i ulikhet i arbeidsinnsats (antall arbeidstimer per dag, antall dager arbeidet i et år eller antall jobber en person har gjennom året) og vekst i ulikhet i avlønning per timeinnsats (timelønn).

Figur 3. Utviklingen i den relative lønnsinntektsforskjellen mellom 99-persentilen og medianen for utvalgte land fra 2004 til 2010

Kilde: Luxembourg Income Study Database (LIS). Relativ forskjell beregnet av forfatterne.

Kun moderat økning i lønns- og inntektsforskjeller i Norge

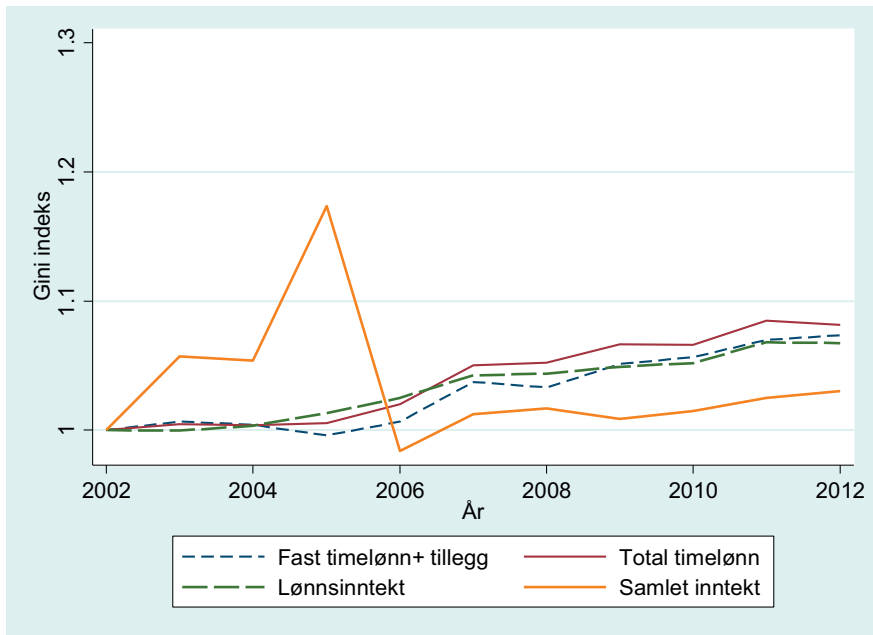
Vi er her interessert i å kartlegge endringer i lønns- og inntektsspredningen i Norge på 2000-tallet, særlig sett i lys av finanskrisen i 2008 som, til tross for sin relativt milde versjon her i Norge, må antas å ha betydning for blant annet topplønninger og kapitalinntekter. I tillegg har vi også siden 2004 hatt en betydelig arbeidsinnvandring, og da særlig i bygg- og anleggsbransjen, som har bidratt til lavere lønnsnivå (Bratsberg & Raaum 2012). En kunne tro at økt konkurranse fra lavkostland kunne ha bidratt til å holde noen av de laveste lønningene nede, men Balsvik, Jensen og Salvanes (2015) viser at i Norge har importkonkurranse fra Kina kun ført til lavere sysselsetting og ikke lavere lønninger. Dette tilskrives den norske forhandlingsmodellen.

Hvilket lønns mål vi bruker har betydning for hva den beregnede lønnsforskjellen blir. Undersøker vi årslønn, vil forskjeller stamme fra ulikheter i timelønnsnivå og forskjeller i arbeidstid og -innsats. Timelønn er mindre knyttet til arbeidstid, men timelønnsforskjellene vil avhenge av hva vi inkluderer i timelønnen. En arbeidstakers lønn kan bestå av flere ulike komponenter. Mens mange mottar en fast lønn, har andre ulike tillegg, som smusstillegg, og/eller kvelds- og nattillegg, for å nevne noe. Andre igjen mottar bonus, og noen jobber overtid og får ekstra betalt for arbeidstimene utover normal arbeidstid.

La oss først se på utviklingen i Gini-indeksen fra 2002 til 2012. I figur 4 har vi normalisert indeksen slik at den tar verdien 1 i 2002. I årene etter 2002 ser vi dermed endringen i prosent av 2002-verdien. Figuren viser tydelig en vekst i timelønnsulikheten, særlig i årene forut for finanskrisen (2008), men også etter denne. I 2012 er Gini-indeksen for total timelønn nesten 10 prosent høyere enn den var i 2002. Veksten i ulikhet for lønnsinntekt har faktisk vært mindre enn veksten i ulikhet for total timelønn. Dette betyr at variasjonene i hvor mye og hvor lenge man jobber faktisk har virket dempende på inntektsulikheten. Dette kan komme av at lønnstakere har jobbet mer i gode tider, særlig i bransjer hvor timelønnen har vært lav. Imidlertid viser også figur 4 tydelig de dramatiske svingningene i samlet inntekt (lønnsinntekt pluss kapitalinntekt) som inntreffer forut og rundt skattereformen i 2006. Som SSB (2014) poengter er mye av veksten her drevet av en sterk økning i utbetaling av aksjeutbytte (som var skattefrie frem til og med 2005 for personlige skatteyttere) og aksjegevinst. Når skattereformen gjorde det mindre gunstig å ta ut utbytte, falt ulikheten i samlet inntekt. Etter 2006 virker kapitalinntektene faktisk utjevne i forhold til lønnsinntekten. Dette skyldes nok imidlertid at enkelte med mye kapitalinntekter har liten lønnsinntekt, og at enkelte lønnstakere kan oppleve å ha negative kapitalinntekter (noe som naturlig nok også virker dempende på forskjellene).

Når ulikheten måles ved Gini-koeffisienten, har lønns- og inntektsulikheten økt fra 2002 til 2012 for alle de fire lønns- og inntektsmålene. Foruten de store svingningene i samlet inntekt rundt skattereformen i 2006, er veksten i ulikhet i samlet inntekt mindre enn veksten i de andre lønns- og inntektsmålene. Veksten i ulikhet i total timelønn er sterkest på i underkant av 10 prosent.

Figur 4. Utviklingen i Gini-indeksen i perioden 2002–2012

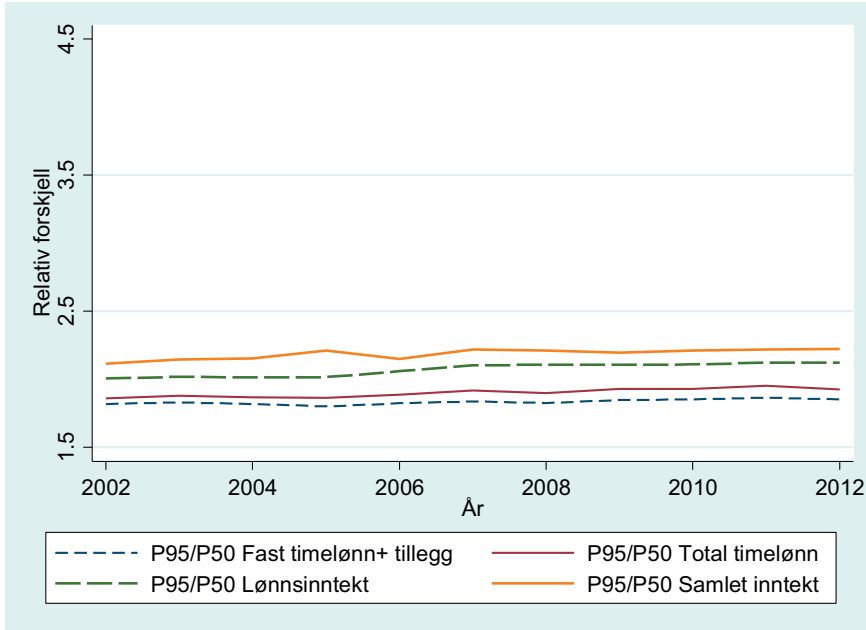
Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoplede inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

Som påpekt tidligere blir Gini-koeffisient sterkere påvirket av ulikhet i midten av fordelingen enn i ytterpunktene. I de følgende analysene skal vi derfor se nærmere på utviklingen i relativ ulikhet basert på persentil-målene. I figur 5 og 6 viser vi utviklingen i lønns- og inntektsspredningen i den øvre delen av fordelingen. I figur 5 sammenligner vi 95-persentilens lønn og inntekt med medianen. Internasjonalt har det som sagt vært stor oppmerksomhet knyttet til de 1 prosent rikeste. Vi undersøker derfor i figur 6 også hvordan utviklingen blant de 1 prosent best betalte lønnstakerne er.

Utviklingen i den relative forskjellen mellom 95. persentilen og medianen har vært meget stabil for alle lønns- og inntektsmålene, og ligger rundt 2 for timelønn. Altså, personen på 95. persentilen tjener omtrent det dobbelte av medianlønnstakeren. Når vi ser på 99. persentilen relativt til medianen i figur 5, så ser vi for det

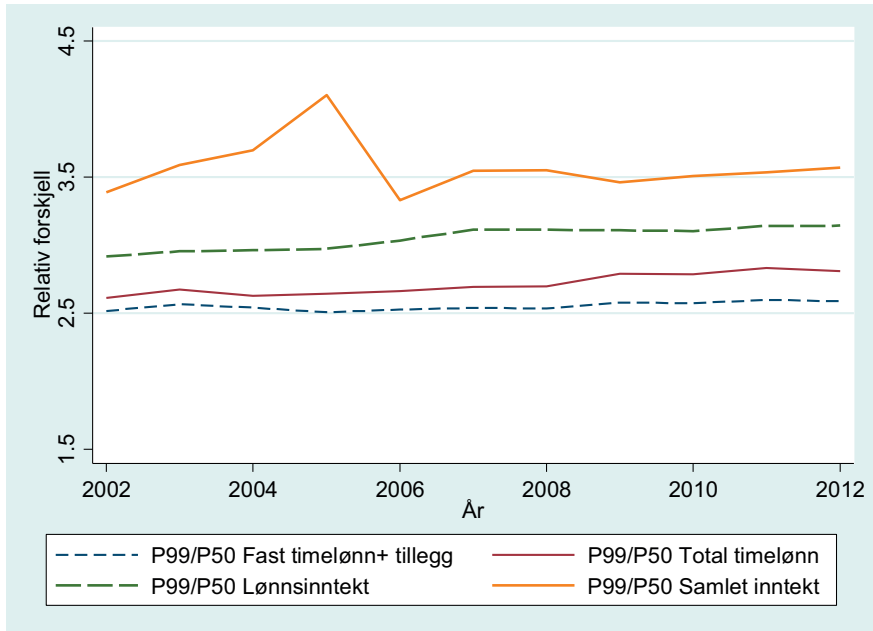
første at forskjellene er noe større med en relativ forskjell i timelønn og inntekt på 2,5 til 3.⁵ For det andre har vi en moderat vekst i forskjellene over perioden. Vi ser også at det er den øverste 1-prosent av lønnstakerne som faktisk mottar kapitalinntekter i form av utbytte, for det er her vi ser variasjonen i forskjeller i samlet inntekt rundt og forut for skattereformen i 2006.

Figur 5. Utviklingen i den relative forskjellen mellom 95. persentilen og medianen. 2002–2012

Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoplede inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

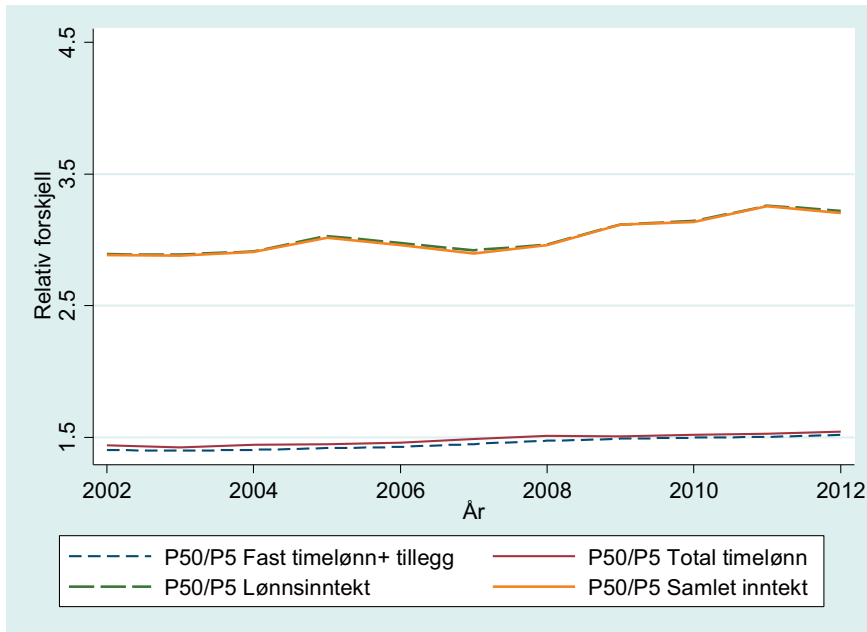
Figur 6. Utviklingen i den relative forskjellen mellom 99. persentilen og medianen. 2002–2012

Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoppelt inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

Hva med de lavtlønte? Har forskjellene blitt større på bunnen av lønns- og inntektsfordelingen? I figur 7 ser vi nærmere på utviklingen i de relative forskjellene mellom medianen og 5-persentilen. Figuren viser at det i vår analyseperiode var en relativt sterkere vekst i timelønnsforskjellene i den nedre delen av fordelingen sammenlignet med den øvre. Vi vil likevel være varsomme med å tillegge dette for stor vekt, siden vi har satt noen begrensninger på data som kan påvirke resultatene (blant annet en nedre grense på en timelønn som tilsvarer en årslønn på 1 G). I 2012 tjener medianlønnstakeren 1,5 ganger timelønnen til personen på 5. persentilen. Når det gjelder forskjeller i inntekt, ser vi at veksten i ulikhet på bunnen av fordelingen er noe større enn veksten i timelønnsforskjellene. I tillegg ser vi at forskjellene i lønnsinntekt og samlet inntekt er omtrent like. Dette viser at hverken medianen eller 5. persentilen har noen kapitalinntekter av betydning. Også her er veksten i ulikhet noe sterkere relativt til den øvre delen av fordelingen. Likevel tyder våre resultater på at vi i mindre grad enn mange andre land trenger å bekymre oss for at forskjellene og ulikhetene i den nedre delen av lønns- og inntektsfordelingen i det norske arbeidsmarkedet øker betydelig.

Figur 7. Utviklingen i den relative forskjellen mellom medianen og 5. persentilen. 2002–2012

Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoplede inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

Forskjellig utvikling i relative lønnsforskjeller for kvinner og menn?

I den siste delen av vår analyse ser vi på utviklingen i lønns- og inntektsforskjeller separat for kvinner og menn. Tidligere forskning har vist at den gjennomsnittlige lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i Norge ligger på 12–14 prosent i vår analyseperiode (Barth mfl. 2013, Barth mfl. 2014). Vi vet også at det i hovedsak er menn som har de høyeste lønningene, noe som bidrar til relativt store lønnsforskjeller mellom høytlønte menn og høytlønte kvinner, mens lønnsforskjellene er mye lavere mellom lavtlønte kvinner og menn (Nilsen 2007). Videre viser nyere internasjonal forskning at topplønsmottakerne i Europa i all hovedsak er menn (Denk 2015). For Norge er det beregnet at 90 prosent av de 1 prosent best betalte lønnsstakerne er menn. Blant de øvrige lønnsstakerne (de resterende 99 prosentene) utgjør menn cirka halvparten.

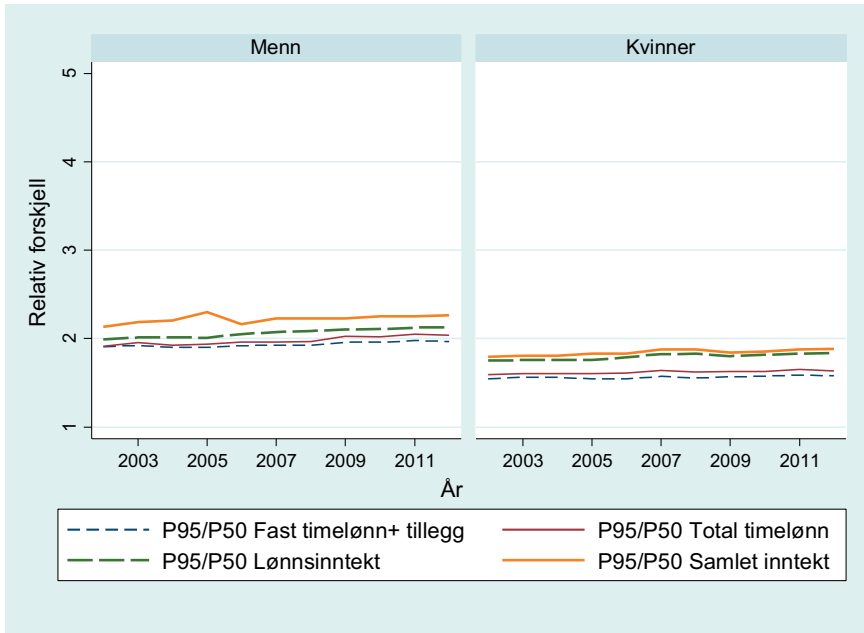
Vi undersøker forskjellene mellom menn på den ene siden og mellom kvinner på den andre siden. En slik sammenligning presenteres i figur 8 og 9, der vi undersøker utviklingen i relativ lønnsforskjell mellom henholdsvis 95. persentilen og medianen, og 99. persentilen og medianen, separat for kvinner og menn. Vi

undersøker også lønns- og inntektsforskjellene i den nedre delen av fordelingen. Disse tallene presenteres i vedleggstabell 1.

Som vist i figur 8 og 9 er lønns- og inntektsforskjellene på toppen av lønnsfordelingen (relativt til medianen) høyere for menn enn for kvinner for alle våre fire lønns- og inntektsmål. Mens mannen på 95. persentilen har omtrent dobbelt så høy timelønn som mannen på midten av fordelingen, er tilsvarende forskjell mellom kvinner på rundt 1,6. Når vi ser på lønnsinntekt, ser vi enda tydeligere at kvinners og menns lønnsstruktur ikke er lik. Mens lønnsforskjellene mellom menn blir svakt større for lønnsinntekt enn for timelønn, er derimot hoppet en god del større for kvinner i figur 8 og 9. Dette kommer av at en større andel kvinner jobber deltid, og dermed også har lavere årslønn av den grunn, enn hva tilfellet er for menn. For høytlønte menn bidrar kapitalinntektene til å drive ulikheten noe opp. Det ser vi ved at inntektsforskjellene for samlet inntekt er noe høyere enn for lønnsinntekt.

Dette kommer særlig godt fram i figur 9 der vi viser den relative forskjellen mellom 99. persentilen og medianen. Da ser vi med all tydelighet at det er menn helt på toppen i lønnsfordelingen som innehar posisjoner som gjør at de mottar kapitalinntekter. Dette reflekteres i det store hoppet i relative forskjeller mellom 99. persentilen og medianen som vi ser i figur 9 for menn forut og rundt skattereformen i 2006. Et slikt stort hopp ser vi ikke for menn i figur 8, og heller ikke for kvinner i noen av figurene (dette betyr ikke at disse gruppene ikke har kapitalinntekter, noe som fremkommer gjennom de små skiftene rundt skattereformen i figur 8 og 9 (for kvinner)). Nå kan det naturligvis ikke utelukkes at kvinner ikke ville ha utbytte (og heller ville beholde verdiene i selskapene) eller at de ikke skjønnte at de burde ta dem ut på disse tidspunktene, men vi stiller oss tvilende til en slik fortolkning. Menn helt øverst i lønnsfordelingen hadde altså i disse årene posisjoner og lønnsavtaler som ga dem utbytte, og det er et interessant spørsmål om dette fortsatt er tilfellet (men ikke fremkommer grunnet disse ordningenes mindre gunstige skattemessige sider), eller om andre ordninger har overtatt.

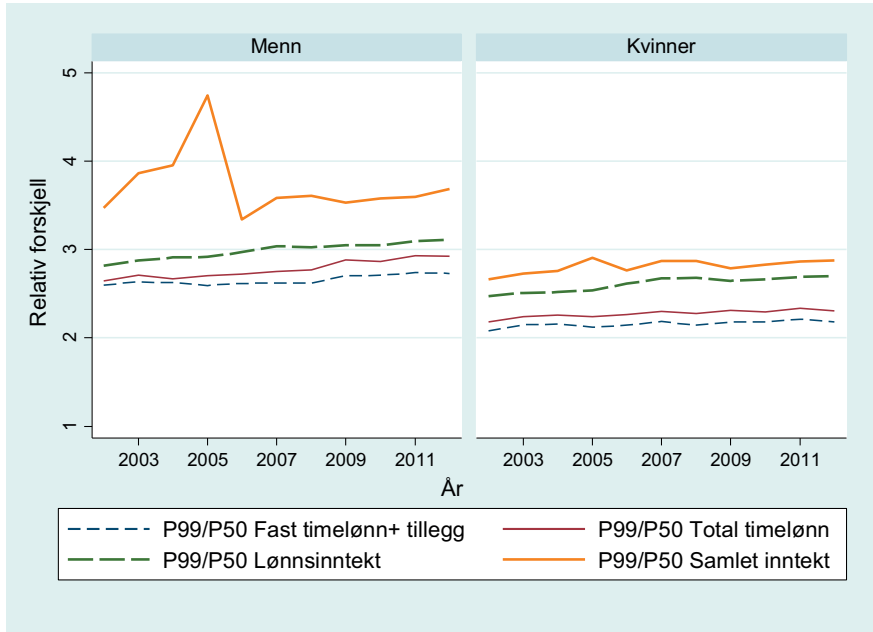
Figur 8. Utviklingen i den relative forskjellen mellom 95. persentilen og medianen. 2002–2012. Kvinner og menn separat

Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoplede inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

Undersøkelser av lønns- og inntektsforskjellene i den nedre delen av fordelingen viser at mannen med medianlønn har en timelønn pluss tillegg som er 1,5 ganger så høy som mannen på 5. persentilen i 2002. Denne forskjellen vokser så vidt og ender på 1,55 i 2012. Til sammenligning er tilsvarende forskjell blant kvinner på 1,35 i 2002. Denne også øker noe, til 1,49 i 2012. Bonus og overtid har liten eller ingen betydning for timelønnsforskjellene for de lavtlønte, hverken for kvinner eller menn. Forskjellene i inntekt blir heller ikke særlig mye større over perioden. I 2002 er medianinntekten blant menn omtrent 2,5 ganger så høy som 5. persentilen og blant kvinner omtrent 3 ganger så høy. Forskjellen øker i samme takt som for timelønn. Det er imidlertid verdt å merke seg at kapitalinntekter ikke er utbredt i den nedre delen av lønnsfordelingen, og den typen inntekter bidrar dermed ikke til inntektsforskjellene i denne gruppen.

Figur 9. Utviklingen i den relative forskjellen mellom 99. persentilen og medianen. 2002–2012. Kvinner og menn separat

Kilde: SSBs Lønnsstatistikk påkoplede inntektskomponenter. Gini, lønns- og inntektsmål beregnet av forfatterne.

Oppsummering

I denne artikkelen har vi undersøkt utviklingen i lønns- og inntektsforskjellene i Norge og noen utvalgte land på 2000-tallet. I den senere tid har det vært stor offentlig interesse knyttet til økende forskjeller og særlig vekst i ulikheten på toppen av fordelingen. At de 1 prosent rikeste får en større del av inntektene har fått særlig stor oppmerksomhet. Vi finner at ulikheten øker moderat, og mest på toppen av lønnsfordelingen både i Norge og de landene vi har undersøkt. Mens veksten i lønns- og inntektsulikhet i Norge er svært behersket når vi sammenligner de 5 prosent rikeste lønnsstakerne med lønnsstakeren på midten av fordelingen, er den noe tydeligere, men fortsatt moderat, når vi sammenligner de 1 prosent rikeste lønnsstakerne med lønnsstakeren på midten.

Man skulle forvente at finanskrisen i 2008 ville hatt betydning for blant annet topplønninger og kapitalinntekter. Det ser imidlertid ikke ut til å ha slått ut i endrede lønns- og inntektsforskjeller. Med unntak av en tydelig bevegelse i inntektsulikheten rundt skattereformen i 2006 der aksjeutbytter og aksjegevinst ble skattepliktig, har utviklingen i lønns- og inntektsspredningen fulgt en jevn og moderat

bane. Veksten i kapitalinntekter i perioden før 2006 slår kun ut i økte inntektsforskjeller på toppen av fordelingen, og vi finner med all tydelighet at det er de 1 prosent rikeste lønnstakerne som innehadde posisjoner som gjorde at de ønsket og hadde mulighet til å ta ut store utbytter før 2006. Videre viser vi at det også i all hovedsak gjaldt høytlønte menn. I våre analyser av lønns- og inntektsulikhet separat for kvinner og menn finner vi gjennomgående at forskjellene mellom menn er større enn mellom kvinner, og dette er særlig tydelig når vi undersøker forskjellene blant de 1 prosent rikeste. I den nedre delen av fordelingen er ikke kjønnsforskjellene særlig store. Dette reflekterer at nivået på de laveste lønningene er godt regulert av den norske forhandlingsmodellen.

Hva vil framtiden bringe? Perioden vi har analysert her har, særlig på slutten, vært preget av høy aktivitet, lav arbeidsledighet og stort press på arbeidsmarkedet. Dette har bidratt til høyt press på lønninger, særlig i bransjer som allerede har hatt høyt lønnsnivå. Nå går norsk økonomi inn i en periode med store omstillinger, lavere oljeinntekter, lavere aktivitet i olje og gass og tilsluttede bransjer og stigende arbeidsledighet. Hvordan dette påvirker den totale lønnsulikheten i norsk økonomi er vanskelig å spå, men det er all grunn til å tro at redusert aktivitet i høytlønnsnæringer vil bidra til å dempe lønnsveksten på toppen av fordelingen. Vi ser også at arbeidsinnvandrerne i større grad vender hjem; noen drar hjem fordi det er høyere aktivitet i hjemlandet, andre fordi det er lavere aktivitet i Norge. Hvordan dette påvirker nivået på de lave lønningene er uklart. På den ene siden kan reduksjon i arbeidsinnvandring bidra til høyere nivå på de laveste lønningene hvis det blir økt konkurranse om arbeidskraft i disse bransjene. På den andre siden er det vanskelig å se for seg at de vender hjem i så stort omfang at det blir mangel på arbeidskraft.

Noter

- 1 Arbeidet med denne artikkelen er finansiert av CORE- Nasjonalt kjernemiljø for likestillingsforskning og Staying competitive: Challenges for a small open economy (NFR #236786)
- 2 <http://www.lisdatacenter.org/our-data/lis-database/documentation/>(aksessert 14.12.2015)
- 3 Legg merke til at vi studerer lønnstakere, noe som gir omtrent likhet mellom arbeidsinntekt og lønnsinntekt. Det er grupper som har arbeidsinntekt, men ikke behøver å ha lønnsinntekt (for eksempel selvstendige, ulike næringsdrivende).
- 4 Når OECD(2015) studerer utviklingen i ulikhet målt ved Gini-koeffisienten finner de at kun et land, Tyrkia, opplever redusert ulikhet frem til 2013. Nederland, Frankrike, Belgia og Hellas opplever små endringer. Hele 17 land opplever vekst (Danmark, Sverige, Norge, Luxemburg, Tyskland, USA, Mexico, Australia, Ungarn, Canada, Italia, Japan, Storbritannia, New Zealand, Tsjekkia, Israel, Finland).
- 5 Nivået på forskjellen mellom 99 persentilen og medianen er noe høyere for Norge

ved bruk av LIS i de internasjonale sammenligningene. Dette kommer av at det er litt forskjellige inntektsmål i de to datakildene. I LIS er total inntekt det eneste inntektsmålet som er konsistent mellom land og over tid, mens vi har brukt lønnsinntekt pluss kapitalinntekter i de mer detaljerte norske analysene.

Referanser

- Atkinson, A. (2015). *Inequality. What Can Be Done?* Cambridge, MA: Harvard University Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.4159/9780674287013>.
- Balsvik, R., Jensen, S. & Salvanes, K. G. (2015). Made in China, Sold in Norway: Local Labor Market Effects of an Import Shock. *Journal of Public Economics*, 127 (2015) 137–144.
- Barth, E., Hardoy, I. Schøne, P. & Østbakken K.M. (2013). *Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. Hva har skjedd på 2000-tallet?* Rapport 2013:07. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Barth, E., Hardoy, I. Schøne, P. & Strøm, M. (2014). *Er lønnsgapet mellom kvinner og menn i ferd med å lukkes?* Vedlegg i Teknisk beregningsutvalgs rapport «Etter inntektsoppgjørene 2014. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ASD/Dokumenter/2014/Rapporter/Rapport_juni_2014_endelig_26_juni.pdf.
- Bratsberg, B. & Raaum, O. (2012). Immigration and wages: Evidence from construction. *The Economic Journal*, 122(565), 1177–1205. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0297.2012.02540.x>.
- Denk, O. (2015). *Who are the top 1% earners in Europe?* OECD Economic Department Working Paper No. 1274. Paris OECD. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5jrp1g39gkzw-en>.
- De Maio, F. G. (2007). Income equality measures. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61, 849–852. DOI: <http://dx.doi.org/10.1133/jech.2006.052969.m>.
- OECD (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.4159/9780674369542>.
- SSB (2015). *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger, 2014*. Hentet fra <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/ifhus/aar/2015-12-16>.
- SSB (2014). *Indikatorer for bærekraftig utvikling, 2014*. Utvikling i inntektsulikhet. Hentet fra <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/barekraft/utvikling-i-inntektsulikhet>.
- Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W.W. Norton & Company.

Vedleggstabell 1. Utviklingen i lønns- og inntektsulikhet. Kvinner og menn (2002–2012)

		Menn				Kvinner			
		Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt	Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt
P50/P5	2002	1,46	1,51	2,48	2,49	1,35	1,36	2,94	2,91
	2003	1,45	1,49	2,48	2,50	1,35	1,35	2,94	2,91
	2004	1,46	1,51	2,51	2,52	1,36	1,37	2,96	2,95
	2005	1,46	1,51	2,62	2,62	1,38	1,39	3,09	3,07
	2006	1,47	1,53	2,55	2,56	1,39	1,39	3,05	3,02
	2007	1,50	1,56	2,61	2,60	1,40	1,41	2,96	2,93
	2008	1,51	1,57	2,64	2,69	1,44	1,45	3,00	2,96
	2009	1,53	1,57	2,85	2,88	1,44	1,45	3,13	3,11
	2010	1,53	1,58	2,86	2,88	1,46	1,47	3,19	3,17
	2011	1,55	1,59	3,02	3,06	1,46	1,47	3,31	3,28
2012	1,55	1,60	2,97	2,98	1,49	1,50	3,28	3,25	
		Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt	Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt
P95/P50	2002	1,91	1,91	1,99	2,14	1,54	1,59	1,75	1,80
	2003	1,92	1,95	2,01	2,19	1,56	1,61	1,76	1,81
	2004	1,90	1,93	2,01	2,21	1,56	1,60	1,76	1,81
	2005	1,90	1,94	2,01	2,30	1,54	1,60	1,76	1,83
	2006	1,92	1,96	2,05	2,17	1,54	1,61	1,79	1,83
	2007	1,93	1,96	2,07	2,23	1,57	1,64	1,82	1,88
	2008	1,92	1,97	2,09	2,23	1,55	1,62	1,83	1,88
	2009	1,96	2,03	2,10	2,23	1,57	1,62	1,80	1,84
	2010	1,96	2,02	2,11	2,25	1,57	1,63	1,82	1,86
	2011	1,98	2,05	2,13	2,26	1,59	1,65	1,83	1,88
2012	1,97	2,04	2,13	2,26	1,58	1,63	1,84	1,88	
		Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt	Fast timelønn + tillegg	Total timelønn	Arbeidsinntekt	Samlet inntekt
P99/P50	2002	2,60	2,65	2,82	3,47	2,08	2,18	2,47	2,66
	2003	2,63	2,71	2,88	3,87	2,15	2,24	2,51	2,73
	2004	2,62	2,67	2,91	3,95	2,16	2,26	2,52	2,76
	2005	2,59	2,70	2,92	4,74	2,12	2,24	2,54	2,91
	2006	2,62	2,72	2,97	3,34	2,14	2,27	2,61	2,76
	2007	2,62	2,75	3,04	3,58	2,18	2,30	2,68	2,87
	2008	2,62	2,77	3,03	3,61	2,14	2,28	2,68	2,87
	2009	2,70	2,88	3,05	3,53	2,18	2,31	2,65	2,78
	2010	2,71	2,87	3,05	3,58	2,18	2,30	2,66	2,83
	2011	2,74	2,93	3,09	3,60	2,21	2,34	2,69	2,87
2012	2,73	2,93	3,11	3,69	2,18	2,30	2,70	2,88	